

Jaarverslag '22 volle kracht vooruit

Jaarverslag Federatie
Ruimtelijke Kwaliteit

2022

Mooiwaarts! en niet
vergeten waaruit onze
kracht bestaat...

Inhoud

1.	Mooiwaarts! en niet vergeten...	3
2.	Activiteiten van de Federatie	8
3.	Strategische samenwerking	20
4.	Ontwikkelingen in beleid en organisatie	22
5.	Bestuur en commissies	26
6.	Cijfers	28
7.	Publicaties	30
8.	Bureau	32

1 Mooiwaarts! en niet vergeten waaruit onze kracht bestaat...

‘Wat vind jij mooie muziek?’. Al een halve eeuw achtervolgt die vraag me, omdat ik het antwoord niet weet. ‘t Was een vraag van de ene puber aan de ander.

Er was natuurlijk muziek waar ik vaak naar luisterde en die daarom bij me hoorde, zoals de eerste plaat die ik ooit bezat, een cadeau van opa en oma: het vierde vioolconcert van Vieuxtemps. Maar daar kon ik bij die klasgenoot natuurlijk niet mee aankomen, die wilde popmuziek horen. Daar wist ik minder van: mijn broers hadden platen van The Beatles en Bob Dylan, die vond ik leuk, die draaiden we vaak, maar dat was begin jaren zeventig eigenlijk al ouderwets, geen top 40 muziek. Het werd dus een vaag antwoord – ik vond ‘eigenlijk alles wel mooi’, en kreeg de vlees nog vis die bij dat antwoord hoort.

Hoe kan je weten wat ‘mooi’ is? Wat zijn de criteria? Moet je geen grondige kennis hebben voor een afgewogen oordeel over schoonheid of gaat het slechts om een persoonlijke smaak? Hoe intiem is dat? Kan je zomaar met je smaak uit de kast komen?

Destijds twijfelde ik, mede onder sociale druk, aan mijn eigen oordeelsvermogen. Wie voelt zich niet als zijn eigen oordeel niet overeen blijkt te komen met het gangbare? Een afwijkende opinie zal minder vaak gehoord worden dan de doorsnee mening, want als je afwijkt van de norm moet je veel zekerder in je schoenen staan dan degenen die tot de mainstream horen. En kan je wel ooit zo zeker in je schoenen staan als het over mooi en lelijk gaat?

Ik wist, ook toen al, best van welke muziek ik houd. Dat zijn nogal uiteenlopende genres, en in de loop der tijd verandert het oordeel ook. Wat me ooit diep raakte kan nu sleets en grijsgedraaid zijn, of sentimenteel en platvloers, terwijl andere muziek steeds inniger wordt, hoe vaker je het hoort – zoals de Mattheüs Passion. Bij dit soort gevoelens speelt vaak nostalgie mee, soms platvloerse sentimentaliteit. Ik weet inmiddels best waarvan ik *hou*, en voor het meeste durf ik ook publiekelijk uit te komen, maar dat was de vraag niet. De vraag was wat ik mooi vind. Ik houd van wat ik mooi vind. Is schoonheid en liefde dan hetzelfde? Zo simpel?

Schoonheid, schrijft Stendhal, is de belofte op geluk. Een prachtig aforisme, maar het is me te mager: de ontroering die schoonheid teweeg kan brengen, heb ik inmiddels ervaren, is geen belofte: dat is geluk. De beste manier om geluk te beleven is om te genieten van schoonheid.

Mensen omringen met schoonheid, dat is waarom ik me al twintig jaar aanmoei tegen ruimtelijke kwaliteit. Omdat ik iedereen die belofte, nee die ervaring van geluk gun.

Maxim Februari zegt het nog sterker: “Schoonheid is een mensenrecht”, zei hij in een Zomergasten-uitzending. Lelijkheid is niet goed voor de bevolking, concludeert hij op grond van zijn woon-ervaring in Utrecht Overvecht. “Je kunt je niet gezond en gelukkig voelen in een wijk waar zoveel lelijkheid is. Laat mensen uit het raam kijken en iets moois zien, daar wordt je toch veel vrolijker van?”

Ik heb Maxim Februari hoog, en ik vind ook dat schoonheid een mensenrecht is. Maar wie bepaalt er dat wat je uit het raam ziet, ‘mooi’ genoemd mag worden?

De vraag over de kenbaarheid van schoonheid is relevant voor iedereen die zich met ruimtelijke kwaliteit bezig houdt. Al meer dan negentig jaar werkt de Federatie aan de ‘bevordering van landschaps-, dorps- en stedenschoon in Nederland’. Er was een tijd dat we vooral over schoonheidscommissies spraken, maar geleidelijk aan is die schoonheid uit het vocabulaire verdwenen. We zijn het over welstandscommissies gaan hebben, over de ‘redelijke eisen van

welstand' en toen ook dat te smaakgevoelig werd, noemden we het 'ruimtelijke kwaliteit'. Ik denk dat 'schoonheid' door die begrippen is vervangen, omdat het onvoldoende uitlegbaar en navolgbaar werd gevonden, te subjectief ook. Het welstandsvereiste daarentegen is 'redelijk', dat wil

zeggen, 'voor rede vatbaar' en daarom uit te leggen. Het tegenovergestelde van 'redelijke eisen van welstand' is dan ook niet 'onredelijke eisen', maar de 'onberedeneerbare eisen van schoonheid'.

We willen redetwisten, terwijl over smaak niet valt te twisten en schoonheid slechts bestaat in het oog van de waarnemer, zoals de Engelsman zegt. Toen het begrip 'welstand' in de volksmond toch synoniem werd aan schoonheid, werd het vervangen en verbreed naar 'ruimtelijke kwaliteit'. Maar

ruimtelijke kwaliteit onderging hetzelfde lot: voor velen is het de afgelopen jaren verengd en min of meer samengevallen met esthetiek, in weerwil van de brede Vitruviaanse definitie: toekomstwaarde, gebruikswaarde en belevingswaarde. En misschien is het wel die ongewenste associatie met esthetiek die ons nu weer doet spreken over 'omgevingskwaliteit'.

Mijn indruk is dat al die pogingen om de schoonheid als begrip te vermijden samenhangen met een al te wetenschappelijke, 'redelijke' benadering van de complexe werkelijkheid. We hebben de leefomgeving benaderd zoals de medicus het lichaam benadert en de technicus de machine: opgebouwd uit zijn samenstellende delen, en als er iets niet functioneert, dan ontleed je het geheel en repareert dat deel dat stuk is. Reductionistisch. Op een congres van de Federatie werd dat reductionisme door Rik Hergreen ooit mooi verwoord, in relatie tot beleidsnota's met kwaliteitscriteria. Hij beschreef de verrukking van de vogelaar bij het aanhoren van de zang van een nog nooit gehoorde zangvogel. Het beest werd gevangen, opengesneden en onderzocht waar toch dat prachtige stemgeluid vandaan kwam. Ze konden het niet vinden, zetten alle puzzelstukjes weer in elkaar en naaiden het beestje dicht. Tot hun grote teleurstelling heeft het diertje nooit meer gezongen.

We zijn in de ruimtelijke ordening en de bouwwereld extreem lang met dat reductionisme doorgedaan: functiescheiding. Iedere plaats één bestemming geven. De wereld ordenen met de wijkgedachte en de ideale mens die zelf kleur geeft aan zijn functionele en prikkelarme omgeving. De Omgevingswet markeert het einde van dat tijdperk: daar gaat het juist om functiecombinaties, om integrale (ipv sectorale) afweging en niet om het meten van normen, maar het bevorderen van doelen (gezondheid, veiligheid, goede omgevingskwaliteit). Van het weren van het ongewenste naar het bevorderen van het gewenste. Dat is revolutionair!

Het lijkt typisch Nederlands om zo verhullend om te springen met het woord schoonheid. In de acht criteria van Davos over Baukultur gaat het er wel degelijk over. Ook New European Bauhaus, het initiatief van Ursula von der Leyen om met de *Green Deal* Europa mooier, duurzamer en inclusief te maken benadrukt de schoonheid. Bauhaus moet een nieuwe Europese architectuurstijl opleveren voor een klimaatneutraal en energetisch fossielvrij Europa.

Ook Engeland streeft naar schoonheid: in de nieuwste versie van het nationale ruimtelijke beleid (National Planning Policy Framework) dat nu ter tafel ligt wemelt het van 'beauty', 'beautiful' en 'attractive'. Overigens leidt dat tot vergelijkbare debatten als (vroeger) bij ons: een bouwinspecteur

voelt zich ongemakkelijk als hij moet vaststellen of een bouwwerk ‘mooi’ is, hij houdt liever vast aan het objectievere criterium dat een bouwwerk een voorbeeldig ontwerp heeft.¹

Ik vroeg een filosoof² hoe een mens kan weten wat schoonheid is. Ze verwees me naar Kant, die een interessante opvatting vertolkt. Hoewel het oordeel over schoonheid subjectief is – wat de één mooi vindt, vindt de ander mediocre of zelfs lelijk – is het effect van schoonheid op de mens universeel. Of beter gezegd: het *affect*, zoals Kant het noemt, de emotionele reactie van mensen op schoonheid. Zoals een bepaald akkoordenschema (‘affectenleer’ in de muziek) of een bepaalde kleur (Goethe’s kleurenleer) een bijzondere gemoedstoestand teweeg brengen, zo werkt de schoonheidsbeleving ook op het menselijk gemoed, en wel op iedereen op identieke manier. Schoonheid is dus geen eigenschap van een object, maar van de manier waarop de mens emotioneel reageert op iets dat mooi gevonden wordt, meent Kant.

Niet het ‘object’ heeft schoonheid, het is het ‘subject’ dat die betekenis aan een ‘object’ verleent.

Als het bij schoonheid gaat om de subjectieve affectie die je aan een object koppelt, is de vraag relevant of er ‘nurture’ of ‘nature’ in het spel is. Is het beleven van schoonheid aangeboren of aangeleerd? Mijn persoonlijke ervaring wijst op het laatste. Door verdiepte kennis van de kunstgeschiedenis en de persoon van de kunstenaar kan iets wat voordien nietszeggend was, na verloop van tijd mooi worden. Kennis van de manier waarop Groningse boeren door steeds opnieuw het bedijken van de Waddenzee hun grondgebied vergrootten maakt voor mij dat weidse waddenlandschap extra mooi – ja gaat speuren, je gaat ontdekken, en daardoor ontstaat een verbinding met dat landschap. Hetzelfde is me overkomen bij de Flevopolders en de Deltawerken. Ontzag voor het grote gebaar, een ‘wauw’-gevoel bij de windmolens die de IJsselmeerdijk markeren, en het besef dat dat alles het gevolg is van de verbeeldingskracht en de tekentafel van mensen zoals jij en ik, heeft ervoor gezorgd dat ik het allengs mooi ben gaan vinden. Een kunstenaarsblik en -*mindset* kan behulpzaam zijn bij het ontdekken van die schoonheid. De bekende stedenbouwkundige Ashok Bhalotra gaf me ooit een definitie van een kunstenaar: hij zet een lijst om iets wat er al was, maar wat je tot dusverre niet was opgevallen. Hij licht het uit en maakt het daarmee bijzonder. Als er dan nog mysterieuze geheimenissen aan gekoppeld worden (een kathedraal van bomen, een nooit afgebouwd modern kasteel), neemt de schoonheid alleen maar toe.

‘Verbinding aangaan’ is hier essentieel. Ik las niet lang geleden de speech die Walter Hamers uitsprak bij de uitreiking van de Gelderse prijs voor Ruimtelijke Kwaliteit in december 2022. Hij heeft het daarin uitvoerig over het belang van schoonheid en het ‘bevorderen’ daarvan, zoals het in de statuten van het Gelders Genootschap en van de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit staat. *Het bevorderen van schoonheid*, alsof we zouden kunnen weten wat schoonheid is en hoe je het bereiken kan.

Hamers komt tot de conclusie dat lief en mooi inderdaad samengaan. Wie werkelijk lief heeft, kan het object van zijn liefde niet lelijk vinden. Integendeel – je lief is de mooiste van de wereld. Hij concludeert dat je, als je je best doet, ook liefde voor een plek kan opbrengen. Bijvoorbeeld door je te verdiepen in de geschiedenis, mee te lopen met een gids of te praten met een bewoner. Vooral dat laatste, zegt Hamers: betrek degenen die een plek liefhebben, de lief-de-hebbers bij je toekomstige inrichtingsplan: zij zijn de mensen die er de schoonheid beleven en je kunnen vertellen waar die zit.

1 Matthew Carmona: “Beautiful places – aspiration or edict?”, <https://matthew-carmona.com/2023/02/20/93-beautiful-places-aspiration-or-edict/>

2 Het betreft Selby van Holthe, die voor wonincorporatie Talis onderzoek doet naar haar doelstelling ‘schoonheid van bezit’. Zie het interview met haar door Marijke Bovens: “Schoonheid is een prachtig woord – gebruik het”, nieuwsbrief FRK # 63, april 2023: <https://www.ruimtelijkekwaliteit.nl/nieuws/nieuwsbrief/nieuwsbrief%2063/interview%20Selby%20ten%20Holthe>

Ik wordt hierdoor geraakt. Omdat de kwetsbaarheid, het tedere, zijn intree doet in de wereld van stenen en van wetten. Zo'n moment was er ook toen Roos Vermeij (PvdA), als pril lid van de Tweede Kamer, in een begrotingsdebat met de minister van VROM (2009) over de afschaffing van het verplichte welstandsadvies tegen de minister zei dat deze minister feitelijk de minister is van *liefde en geluk*.³ Wat een moed, dacht ik om in een gesprek over deregulering zulke woorden te gebruiken. Overigens vraagt de visie van Hamers nog een iets verdere doordenking. Feitelijk zegt hij dat we alles wat we liefhebben ook mooi vinden. Dat klopt misschien, maar andersom is het niet waar: van niet alles wat we mooi vinden zijn we ook meteen 'lief-de-hebber'.

Het is buiten kijf dat er ontwerpkracht nodig is om schoonheid in de fysieke leefomgeving tot stand te brengen – schoonheid in gebouwen, in stedenbouwkundige structuren, in landschappen en infrastructuur. Vakkennis, ervaring en visie op goed ontwerp. Het zijn voorwaarden, maar geen garanties voor het realiseren van schoonheid. Daar is nog iets anders voor nodig.

Ik las een boek van Merlijn Twaalfhoven⁴, de componist en muzikant die met zijn Turnclub en zijn Ministerie van de Toekomst maatschappelijke verandering teweeg probeert te brengen. Hij beschrijft een concertje dat hij in Bosnië gaf, toen daar de oorlog woedde, voor een groep weeskinderen. Het duurde even voordat er leven ontstond. Een kind mocht dirigeren, anderen kwamen in beweging en aan het eind klapte iedereen mee. Groot enthousiasme, handtekeningen uitgewisseld en bij het vertrek moesten de kinderen die met de muziek mee wilden uit de bus geduwd worden om chaos te voorkomen. Er werd nog lang gezwaaid.

Diezelfde avond zou het ensemble een concert geven voor hoge VN militairen in een chic restaurant. "Ineens kwamen de tranen," schrijft Twaalfhoven. "Hoe konden we een gewoon concert geven nadat we eerder die dag honderden kinderen hadden achtergelaten?"

Twaalfhoven trekt de lijn nog verder door: hij beschrijft hoe je als musicus alles opoffert aan het perfectioneren van je techniek – elk uur van de dag bezig met een nog mooiere toon, met een nog subtieler vibrato – hoe je alles op alles zet om op het hoofdpodium de magie van een bezielde uitvoering te geven... Het perfectioneren levert het toppunt van esthetiek, maar was het optreden voor weeskinderen in Sarajevo niet veel mooier?

Dat leidt tot een opmerkelijke conclusie op: de essentie van schoonheid zit niet in kwaliteit, maar in verbinding.

Lees mee met wat de vermaarde architect en stedenbouwkundige S.J. van Embden⁵ daar in de jaren veertig over zegt: "Op de *vreugde* die het werk verschaft, komt het juist aan: daarin verraadt zich de *schoonheid*, die wij immers nastreven. Het redenerende verstand kan wel de waarheid, de waarachtigheid, het verantwoord-zijn van de vorm bewerken en controleren, maar er is méér voor nodig, en wel een spontane werking van de geest, om deze waarheid, dit verantwoord-zijn op overtuigende, geestdriftige wijze vorm te geven en vatbaar te maken voor de aanschouwer. Deze spontaneïteit is niet aan te leren, dat zou een tegenspraak in de term zelf inhouden". Van Embden spreekt dus over inspiratie, over bezieling. "Maar in tijden van cultureel verval neemt het sensuele en sensationele in de kunst de overhand: zij legt zich dan, om in het gevlij te komen, eerder toe op het zinne-strelende dan op het verheffende, zinvolle, schone en verhelderende," vervolgt Van Embden. Hij legt hier een vinger op een belangrijke zere plek: schoonheid is heel iets anders dan 'mooi' of 'goed'. Wie de wetten van de esthetica volgt, wie zich houdt aan de gulden snede of *feng shui*, wie oog heeft voor kleur- en materiaalgebruik, tactiliteit, aanraakbaarheid en nabijheid, kan iets maken dat in hoge mate aantrekkelijk is, maar is het dan mooi? Is dat schoonheid? Zinneprikkelend, zegt Van Embden misprijzend, en ook Twaalfhoven bedoelt dat de perfecte uitvoering van een muziekstuk nog niet het stuk is met de grootste schoonheid.

³ Handelingen Tweede Kamer 2008-2009, debat van 8 november 2008

⁴ Merlijn Twaalfhoven: "Het is aan ons, waarom we de kunstenaar in onszelf nodig hebben om de wereld te redden", Amsterdam, 2020.

⁵ S.J. van Embden: "Onze bouwkunst van allen dag", 's-Gravenhage 1946

Ik interviewde ooit de oud-bouwmeester van Vlaanderen bOb van Reeth voor het boek Mooi Europa⁶, en vroeg hem of schoonheid het doel was van zijn werk. Nee, dat is het niet. In zijn werk is Van Reeth op zoek geweest naar bezieling en verbinding. Toen hij zijn Holocaust-centrum bouwde in Mechelen, verwerkte hij een omgevallen boekenkast aan literatuur over de gruwelen die op die plek hadden plaatsgevonden in elke steen van het gebouw, in elke lijn op zijn ontwerp. Wie het centrum bekijkt merkt daar niets van: je ziet niet welke steen van Van Reeth verwijst naar welke passage uit die lectuur. “Als dat wel zou gebeuren..., dat zou heel erg zijn, hè. Maar voor mij zijn die verwijzingen essentieel, omdat ik ze nodig had voor het bezielen van het ontwerp, voor het maken van het karakter,” zegt Van Reeth. “Je moet niet naar schoonheid streven. Op zijn best wordt schoonheid mettertijd herkend, omdat het de resultante is van de bezieling. En bezieling, daar moet je wél naar zoeken”.

In andere woorden zegt Van Reeth hetzelfde als Van Embden; de een noemt het bezieling, de andere ‘vreugde’. Hoe dan ook gaat het om een innerlijke verbondenheid met de plek en met de opdracht, om een grote eigenwijzigheid daarbij - de overtuiging (wellicht tegen beter weten in) dat dit ontwerp, déze uitvoering, déze harmonie voor de gegeven plaats en tijd de enige juiste is. Een voorwaarde voor het realiseren van schoonheid is dat het met hart en ziel gemaakt is. En met vakmanschap natuurlijk.

Die verbinding werkt twee kanten op: de ontwerper, de maker, moet zich met hart en ziel verbinden met de plek en het ontwerp en met het belang daarvan voor de publieke zaak. Dat geeft geen garanties, want de affectie van schoonheid ontstaat pas als mensen die plek dan ook gaan liefhebben en waarderen. Dat kost tijd, goede communicatie, een ‘narratief’ en een zekere *Bildung* rond de geschiedenis van de plek en de gebruikers, dat alles draagt bij.

Naar mijn smaak ligt hier de essentie van het werk van commissies ruimtelijke kwaliteit. We moeten het steeds hebben over die bezieling die tot schoonheid kan leiden, en we moeten het helemaal *niet* hebben over de vraag of we het ingeleverde ontwerp wel mooi vinden. De dialoog gaat over de vreugde: waarom heeft de ontwerper de keuzes gemaakt die hij laat zien, waar zit zijn plezier, hoe zocht hij verbinding met wat hij daar aantrof. Is zijn engagement met de plek, met de mensen daar en met zijn culturele bijdrage aan de toekomst ervan ter tafel gebracht? En leg dan eens uit, beste ontwerper, hoe ik die bezieling en verbinding terugvind in de keuze van je materiaal, in je hoekverdraaiing en je entreepartij. Hoe genereus ben je naar de passant, hoe omhullend naar de bewoner?

Heel Nederland gaat op de schop. We hebben met de Omgevingswet definitief een streep gezet onder de wederopbouw, en Hugo de Jonge spreekt nu over de ‘wederombouw’. Laten we dat in vredesnaam doen met het oog op Liefde en Geluk.

Laten we Mooiwaarts trekken, achter de muziek aan!

⁶ Nico Nelissen, Flip ten Cate: “Mooi Europa, ruimtelijke kwaliteitszorg in Europa,” Amsterdam, 2009, p. 63.

2 Activiteiten van de Federatie

De vereniging van kwaliteitsadviseurs

De Federatie is een vereniging van lokale kwaliteitsadviseurs en van de organisaties die hen faciliteren (gemeenten, regionale welstands- en monumentenorganisaties). De omstandigheden voor deze groepen professionals zijn ingrijpend aan het veranderen, zowel door maatschappelijke ontwikkelingen als door veranderende wet- en regelgeving. De Federatie verwacht dat de behoefte aan onafhankelijke kwaliteitsadvisering onverminderd blijft, maar dat de variatie in type advisering de komende jaren zal toenemen. Supervisoren, stadsbouwmeesters, kwaliteitsteams, integrale en sectorale gemeentelijke adviesinstanties, regionale adviesorganen, provinciale bouwmeesters en inspiratiecolleges zullen de arena vormen. Om te voorkomen dat al deze organen en instanties elkaar tegenspreken is het van eminent belang dat gemeenten, maar ook provincies en regionale samenwerkingsverbanden, een *samenhangend stelsel* van kwaliteitsadviseurs en -processen ontwikkelen.

Het aandachtsveld van de kwaliteitsadviseurs wordt breder: naast erfgoed en het uiterlijk van bouwwerken gaat het over duurzaamheid en energieopwekking, over natuurinclusief bouwen, over stedenbouw en landschapsontworp, over de vormgeving van infrastructuur en over participatie, maar tegelijkertijd ook explicieter: nationaal en vooral internationaal neemt de aandacht voor de *schoonheid* van de gebouwde omgeving toe. Het nationale programma ‘Mooi Nederland’ is er een uitdrukking van, de Europese kwaliteitscriteria van Davos eveneens.

In dit veranderende veld is het zaak dat de Federatie alert en actueel blijft, om te garanderen dat ruimtelijke kwaliteit als belangrijk maatschappelijk onderwerp niet gekaapt wordt door commercieel belanghebbenden of door uiterst urgente sectorale initiatieven: juist door de toegenomen complexiteit is het van belang dat goede omgevingskwaliteit als uitkomst van een integrale afweging in handen ligt van professionals die weten hoe de juiste inzet van ontwerpkracht hier het verschil kan maken. In het volgende hoofdstuk wordt beschreven hoe de Federatie zich, als organisatie, op die nieuwe werkelijkheid voorbereidt.

Ook in 2022 heeft de Federatie zijn activiteiten enerzijds gericht op de leden en anderzijds activiteiten ontplooid die een extern effect beoogden. Dat is in overeenstemming met de beleidsvisie “Actueler dan Ooit” uit 2019, waarin de Federatie beschreven is als een organisatie op ‘twee benen’: naast het faciliteren van onze leden ontplooid de Federatie activiteiten gericht op het publieke belang van een goede ruimtelijke kwaliteit.

In dit hoofdstuk beschrijven we achtereenvolgens de Federatieprogramma’s Mooiwaarts en Nationale Dialoog Bouwcultuur en daarna de overige projecten en activiteiten.

Het programma Mooiwaarts richt zich op alle activiteiten die in het kader van de implementatie van de Omgevingswet worden verricht. In het programma Nationale Dialoog Bouwcultuur komen de activiteiten bijeen die de Federatie, veelal samen met anderen, uitvoert in het licht van de Verklaring van Davos over een hoogwaardige Baukultur.

*Programma Mooiwaarts
kwaliteit in het omgevingsrecht*

Mooiwaarts

Onder het programma ‘Mooiwaarts’ verenigt de Federatie alle activiteiten die zich richten op de invoering van de Omgevingswet: de beleidsvoorbereiding, de installatie van kwaliteitsadviseurs, begeleiding van de nieuwe manier van advisering en dergelijke.

Het initiatief Mooiwaarts startte als brede beweging met een “pleidooi voor een waardevolle leefomgeving” (2012), en had onmiddellijk een groot succes. Dankzij Mooiwaarts beperkt de Omgevingswet zich niet tot het bevorderen van ‘veiligheid en gezondheid’ maar is het bereiken en in standhouden van ‘een goede omgevingskwaliteit’ het derde hoofddoel van de wet geworden.

In het ‘Schetsboek voor een omgevingsplan op kwaliteit’ (2017) is onderzocht waarin het omgevingsplan verschilt van het bestemmingsplan. Niet langer gaat het om het weren van het ‘slechte’ maar om het bevorderen van het ‘goede’. De uitnodigende houding (*ja, mits* in plaats van *nee, tenzij*) vraagt om dialoog, ontmoeting en ambitie, en niet langer om het toetsen aan rigide normen. Met ‘open normen’ in het omgevingsplan, gekoppeld aan beleidsregels en goed gereguleerde processen, kan de schijnbaar rechtszekerheid uit het bestemmingsplan plaats maken voor processen die kwaliteitsbevordering ten doel hebben. Maar als gevolg van het herhaalde uitstel van de wet, lijkt de benadering uit het Schetsboek vergeten te worden – gemeenten bereiden zich allereerst voor op een beleidsneutrale invoering van de wet. Dat is dus de oude wijn in nieuwe zakken. De nieuwe mogelijkheden van het omgevingsplan worden pas in de volgende fase onderzocht, lijkt het. Gemeenten hebben tot 2029 de tijd om het tijdelijke omgevingsplan dat geldt vanaf 1 januari 2024 om te zetten in een definitief omgevingsplan.

De *Handreiking voor Adviesstelsel Omgevingskwaliteit* die in 2020 op initiatief van de FRK met de Rijksdienst Cultureel Erfgoed en de VNG werd geschreven, werd eind 2020 gevolgd door een modelverordening op de gemeentelijke adviescommissie: voor beide documenten heeft de Federatie in belangrijke mate geleund op de expertise en inzet van José van Campen en Wim Mulder.

Het herhaalde uitstel van de Omgevingswet gaf gemeenten ruimschoots de tijd om de verordening in de raad te behandelen. Nagenoeg alle gemeenten hadden op 1 januari 2023 de verordening op orde.

Doordat in oktober opnieuw besloten werd tot uitstel van de wet (die op 1 januari 2023 zou ingaan) ontstonden echter wel problemen in de continuïteit van de commissie. Onder de ‘oude wet’ worden leden van de adviescommissie door de raad benoemd voor een termijn van drie jaar, met eenmalige mogelijkheid tot herbenoeming. Onder de Omgevingswet geldt geen maximale

benoemingstermijn en kan de raad de benoeming van de leden delegeren aan B&W. Door het uitstel van de wet moesten enkele gemeenten en regionale kwaliteitsorganisaties noodmaatregelen nemen om te voorkomen dat de commissie niet meer conform de Wabo/Woningwet zou kunnen adviseren. In januari 2023 heeft de Federatie daarom aan het parlement gevraagd om duidelijkheid te scheppen over een definitieve invoeringsdatum.

Omgevingskwaliteit in het omgevingsplan

De Omgevingswet plaatst omgevingskwaliteit in het hart van het juridische stelsel, maar biedt uiterst weinig instrumentarium om die kwaliteit afdwingbaar te maken. De wet vraagt fundamenteel andere regels dan de oude Wet ruimtelijke ordening en de Wabo. De nieuwe wet veronderstelt een grotere

verantwoordelijkheid voor de publieke zaak, ook van (private) investeerders, de wet gaat ervan uit dat ambtenaren hun gedrag aanpassen, de wet veronderstelt samenhang in de besluitvorming en de beoordeling van initiatieven. Niet het simpel afvinken van alle deelaspecten, maar een werkelijk afwegen van alle belangen, in optimale transparantie. De wet vraagt om flexibeler regels die soms wel, soms niet worden toegepast, afhankelijk van de lokale kwaliteitseisen en -randvoorwaarden. Hoe moet je dat doen? Niemand die het weet. De rijksoverheid blijft erg stil. Het Rijk heeft omgevingskwaliteit benoemd als Nationaal Belang (in de NOVI), maar geen middelen in het leven geroepen om dat belang te waarborgen en af te dwingen. En gemeenten hebben weliswaar een zorgplicht voor diezelfde kwaliteit, maar juridisch afrekenen als ze hun plicht aan hun laars lappen zal uitermate moeilijk worden.

Voor de praktijk van lokale adviescommissies is het van belang dat het proces van vergunningverlening in gemeenten wordt gemoderniseerd en dat niet langer de 'strijd met redelijke eisen van welstand' de maatstaf is waarop initiatieven worden beoordeeld, maar de 'bevordering van een goede omgevingskwaliteit'. Gemeenten kloppen bij (leden van) de Federatie aan om ondersteuning in deze beleidsvernieuwing, en de Federatie zoekt op zijn beurt steun bij de grote ingenieurs- en ontwerp bureaus, bij de VNG, bij het College van Rijksadviseurs en bij de rijksoverheid om deze ingrijpende vernieuwing van het omgevingsrecht en de planologie vorm te geven. Vooralsnog met weinig succes.

Protocol second opinion

In 2005 hebben de leden van de Federatie een protocol opgesteld voor de omgang met second opinions. Dat maakt het mogelijk dat iemand met bezwaren tegen een (verleende of geweigerde) omgevingsvergunning via de Federatie bij een lid van de vereniging een second opinion op het uitgebrachte welstandsadvies kan verkrijgen. Daar is veel behoefte aan: wekelijks worden door de afdeling Bestuursrecht van de Raad van State enkele uitspraken gedaan waarin het welstands- of erfgoedadvies een rol speelt – naar schatting gaat het om 150 à 200 beroepszaken, en dus om nog meer zaken die in de bezwaarfase worden behandeld. In lang niet alle gevallen wordt een second opinion ingebracht, en wanneer dat wel gebeurt is slechts een gedeelte daarvan via de Federatie gelopen. Toch wordt gemiddeld één à twee keer per week een beroep op de Federatie gedaan. Soms gaat het om rechtsbijstandsverzekeraars die voor hun klant op zoek zijn naar een tweede advies, vaak ook gaat het om particulieren die verstrikt raken in het juridische moeras van het omgevingsrecht – in een telefoontje kan de rechtszoeker (soms uitvoerig) het pad naar vaste grond worden gewezen.

In 2022 zijn in het register dat de Federatie hiervan bijhoudt 49 verwijzingen voor second opinions geregistreerd. Ze zijn van uiteenlopende aard: van de plaatsing van een ijzeren ladder op de Beurs van Berlage tot een fors appartementencomplex in een historische kern in Tietjerksteradeel. Het gaat om legalisering van aanbouwen en bijgebouwen die ten onrechte zonder vergunning gebouwd waren en het gaat om enkele gevallen die volgens de bezwaarmakers 'in ernstige mate in strijd' zijn met het welstandsvereiste, oftewel om welstandsexcessen. Bijvoorbeeld bij de plaatsing van zonnepanelen in de gemeente Lansingerland.

Vermeend welstandsexces in Lansingerland

Op verzoek van een werkgroep van leden en medewerkers van de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit heeft José van Campen onderzocht op welke manier het protocol voor second opinions en de organisatie rond de bemiddeling kan worden aangepast aan de nieuwe Omgevingswet. Naar verwachting zal de 'integrale afweging' onder de nieuwe wet niet meer plaatsvinden op grond van

sectorale normen en criteria, maar in het licht van het doel van een goede omgevingskwaliteit. Second opinions zullen in de toekomst vaker onderzoeken of die integrale afweging zorgvuldig genoeg is geweest, en minder gaan over de toepassing en interpretatie van (welstands-)criteria. Dat vraagt om een andere benadering en een bredere blik. Het advies van Van Campen is in december door het bestuur besproken en om een nader oordeel aan enkele leden voorgelegd.

Programma Nationale Dialoog Bouwcultuur

Met de Nationale Dialoog Bouwcultuur is de Federatie in 2020 samen met anderen een programma gestart dat ruimtelijke kwaliteit in het hart van het ruimtelijke beleid terug moet brengen. Een aantrekkelijk Nederland moet het hoofddoel worden van de grote transitie waarmee ons land ingrijpend verbouwd gaat worden. Aan de basis van dit programma ligt de Verklaring van Davos over *Baukultur* uit 2018, waaronder ook de handtekening staat van het Nederlandse kabinet, en dat een integrale verbetering van de ruimtelijke kwaliteit beoogt.

Davos Baukultur Kwaliteitssysteem

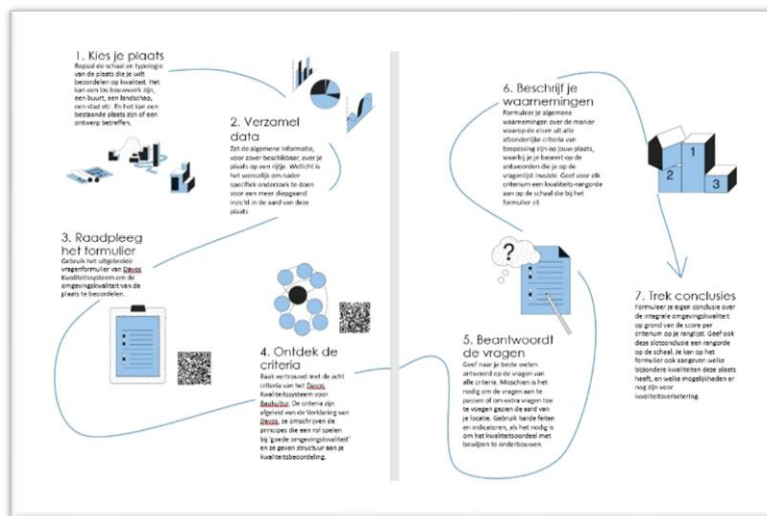
In 2018 werd de Verklaring van Davos "Naar een hoogwaardige Bouwcultuur in Europa" ook door de Nederlandse regering ondertekend.

Het begrip Baukultur impliceert op zichzelf geen oordeel over gewenste kwaliteit. Alleen een 'hoogwaardige' Baukultur leidt tot goed ontworpen plekken die zich aanpassen aan veranderende sociaal-maatschappelijke behoeften met behoud van hun historische kenmerken. Het richt zich op maatschappelijke wensen en duurzaam gebruik van hulpbronnen en voegt economische waarde toe – hoogwaardige Baukultur is dus méér dan de afwezigheid van gebreken.

Als vervolg op de Verklaring van Davos is het begrip Baukultur nader uitgewerkt in acht criteria voor 'goede omgevingskwaliteit'. Aan de hand van deze criteria kan men iedere plaats of ieder bouwvoornemen beoordelen. Toepassing van dit Kwaliteitssysteem levert inzicht in de mate van omgevingskwaliteit van een plaats en in de verbetermogelijkheden.

Het kwaliteitssysteem gaat verder dan het beoordelen van de plaats zelf: ook wat het effect is op de mensen die er wonen en er nu en in de toekomst gebruik van maken wordt beoordeeld.

De Federatie Ruimtelijke Kwaliteit heeft nu een Nederlandse vertaling gemaakt van het 'holistische' kwaliteitssysteem voor Baukultur.

Kader

Het (IM)pactnetwerk ontstaat tijdens de eerste Nationale Dialoog Bouwcultuur in maart 2020. In een afgesloten oorlogsbunker sluiten 23 prominenten, vanuit de overheid en culturele sector en verschillende maatschappelijke partijen, een pact met elkaar. We voelen allemaal de spanning en onzekerheid die boven ons hoofd hangt. De druk van de enorme opgave die er is om Nederland te transformeren tot een land dat het hoofd kan bieden aan de woningopgave, de klimaatveranderingen, de energietransitie en het benodigde water- en natuurherstel, en de beperkte

ruimte die daarvoor is. We voelen ons verantwoordelijk en we weten dat we elkaar hard nodig gaan hebben om voor onszelf en de generaties na ons een mooi en weerbaar Nederland te maken. We beloven in deze bunker elkaar de komende 10 jaar goed vast te houden en proactief op zoek te gaan naar manieren om ruimtelijke kwaliteit een centrale positie te geven in de grote verbouwing van Nederland.

Na meerdere werksessies en bijeenkomsten krijgt dit netwerk aan het eind van 2021 en het begin van 2022 een steeds concretere vorm en rol. We arrangeren samenwerkingen binnen het netwerk en initiëren in deze samenwerking de zogenaamde voorbeeldprojecten. Vingeroefeningen bijna, studies waarin in één gebied meerdere opgaven samenkomen. Met de inzet van ontwerpend onderzoek proberen we door ruimtelijke kwaliteit centraal te zetten een breder gedragen narratief te ontwikkelen waarin alle stakeholders zich kunnen verenigen.

Ook de ministeries zien het belang ervan in om met deze brede maatschappelijke groep een dialoog te starten rondom complexe en ingrijpende programma's. In het voorjaar van 2022 wordt het (IM)pactnetwerk door de ministeries LNV, BZK en IenW gevraagd om, in lijn met de kwaliteitsambitie in de NOVI en omgevingswet, de vraag te onderzoeken hoe er vanuit het Nationaal Programma Landelijk Gebied gestuurd kan worden op meer omgevingskwaliteit.

Advies Omgevingskwaliteit Nationaal Programma Landelijk gebied

Hoe kan vanuit het NPLG gestuurd worden op een transitie van het landelijk gebied met meer omgevingskwaliteit tot gevolg? Wat zou hierbij de rol van het Rijk moeten zijn en welke rollen

hebben de andere partners? Dat is de vraag waarmee het ministerie BZK begin 2022 aanklopt bij de trekkers van de Nationale Dialoog Bouwcultuur en het (IM)pactnetwerk. BZK en LNV willen gebruik maken van het (IM)pactnetwerk als onafhankelijk en informeel netwerk van topambtenaren, de cultuursector en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties.

We stellen een projectteam samen o.l.v. Bas Schout met planoloog José van Campen, adviseur ruimtelijke kwaliteit en landschap Christel Steentjes (Gelders Genootschap) en Shera van den Wittenboer, adviseur landschap bij het College van Rijksadviseurs. Het (IM)pactnetwerk wordt geïnterviewd, de uitvraag wordt zeer grondig en uitgebreid uitgewerkt en het conceptadvies wordt aan verschillende onafhankelijke experts voorgelegd ten behoeve van een reflectie.

In november wordt het advies aangeboden aan de opdrachtgevers. Het advies geeft concrete handvatten, schetst structurerende keuzes voor het NPLG en laat zien hoe provincies omgevingskwaliteit mee kunnen nemen in gebiedsprocessen.

In het eerste kwartaal van 2023 wordt het advies gepresenteerd en toegepast in een werksessie en wordt het definitieve advies aangeboden aan minister Christianne van der Wal. Ook zijn wij voornemens om het advies uit te werken tot een handreiking voor de provincies en plannen wij masterclasses.

Waarde(n)volle Woonlandschappen

Eind 2021 wordt er door het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie een financiële bijdrage toegekend om te werken aan een opgave in het gebied Moerdijk, Etten-Leur en Zevenbergen. Dit project wordt geïnitieerd door de (IM)Pactdeelnemers van NEPROM en Staatsbosbeheer en samenwerkingspartners Gemeente Breda, Gemeente Etten-Leur en Gemeente Moerdijk. Vanuit de Regionale Investeringsagenda Breda is er een woon-, mobiliteits- en natuuropgave voor het gebied

gedefinieerd. De onderzoeksvraag luidt: Hoe kunnen de gemeentegrens overschrijdende opgaven voor verstedelijking en mobiliteit in samenhang met de opgaven voor landbouw, water, landschap en recreatie ingezet worden om de samenhang te versterken en ruimtelijke kwaliteit te bevorderen en vorm te geven aan een aantrekkelijke en toekomstbestendige leefomgeving?

Studio Marco Vermeulen heeft hierop het concept Waarde(n)volle Woonlandschappen ontwikkeld. Waar vanuit de landschapshistorie en de blauw- en groenstructuren van het gebied, de bouwopgave gekoppeld wordt aan de transitie van de landbouw en zo leidt tot een leefomgeving waarin productie- en woonomgeving gecombineerd worden. Er wordt gebouwd met biobased en lokale producten met de teelt daarvan als nieuw duurzaam perspectief voor agrariërs. Woningbouw wordt toegevoegd aan het buitengebied, woontypes worden ontwikkeld naar de gebiedseigen kenmerken en uitstraling.

Referentie beeld woningbouw linkerzijde impressie: Eijffers, 2019.

Er is inmiddels een nieuwe bijdrage vanuit het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie toegekend om dit concept verder uit te werken. In deze studie verkennen we het concept op drie tafels: governance, productieketen en inrichting.

De Eeuwige Bron 2.0

Het tweede voorbeeldproject is ingediend door (IM)pactdeelnemer Vitens. De studie de Eeuwige Bron, waarin waterwinning bij de Sallandse Heuvelrug gekoppeld wordt aan natuurherstel, won in 2020 de EO Wijersprijz maar dreigde nu door de provincie aan de kant te worden gezet als zijnde te weinig haalbaar. Twijfels waren er rondom de levensvatbaarheid van transitie voor de agrariërs en de hoeveelheid water beschikbaar.

In een samenwerking met Vitens, LandschappenNL, de Nederlandse Vereniging voor Duurzame Energie initieerden we bij de Provincie Overijssel een ontwerpend onderzoek binnen een lopende verkenning op haalbaarheid. Met steun van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en een bijdrage van de provincie, werkte H+N+S Landschapsarchitecten met drie jonge talenten aan drie nieuwe scenario's op basis van het winnende concept.

De vraagstelling luidde: Hoe kan landschapsversterking, circulaire agrarische bedrijfsvoering, waterhuishouding en drinkwaterproductie en hernieuwbare energieproductie gecombineerd worden in een aanpak die op al deze terreinen tot meerwaarde en vernieuwing leidt?

De nieuwe scenario's waarin natuurontwikkeling, waterwinning, landbouwtransitie en de kansen voor duurzame energie samenkomen geven een nieuwe robuustheid en kwaliteit aan het landelijke gebied. Inmiddels is de verkenning van Witteveen+Bos afgerond en door Provincie Overijssel als zeer

kansrijk bestempeld. Vitens onderzoekt op dit moment ook op andere soortgelijke locaties de mogelijkheden voor waterwinning op basis van dit concept.

Een nieuw en kansrijk instituut binnen de dynamische politieke werkelijkheid

De Nationale Dialoog Bouwcultuur en het daarbij horende (IM)pactnetwerk heeft trekkers nodig om de ontwikkeling en voortgang ervan te borgen. De Federatie Ruimtelijke Kwaliteit en Vereniging Deltametropool hebben deze taak als trekker op zich genomen. Zij hebben daarmee ook de

verantwoordelijkheid op zich genomen om passende financiering voor project-bureaucosten te vinden. Ondanks dat er vanuit de ministeries OCW en BZK, en als opdrachtgever ook de ministeries LNV en IenW, het belang, de potentie en de noodzaak gezien wordt om deze dialoog bij te laten dragen aan het ontwikkelen van gezamenlijk

handelingsperspectief voor de omgevingskwaliteitsambitie, werkten de politieke ontwikkelingen zeer remmend op het concretiseren van de benodigde subsidiestromen.

Na de verkiezingen van maart 2021 duurde de formatie bijzonder lang. Pas in januari werd het nieuwe kabinet Rutte IV een feit. Duidelijk werd dat eindelijk de regie op ruimte zou worden teruggepakkt met een minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. Een goed begin maar een nieuw ministerie opzetten en aansturen kost uiteraard veel tijd. Meerdere voorstellen en aanpakken zijn met de ministeries gedeeld om tot een passende subsidie te kunnen komen, veel gesprekken zijn er gevoerd waarin altijd werd aangegeven dat deze financiering er zou komen. Uiteindelijk hebben wij tot december 2022 moeten wachten tot die langverwachte financiering vrijgemaakt kon worden. Op dit moment onderzoeken wij de mogelijkheden om het (IM)pactnetwerk te formaliseren tot een met de SER vergelijkbaar instituut. Wij verwachten hiermee minder afhankelijk te worden van kortlopende subsidiestromen en een structurelere bijdrage te kunnen leveren aan het sturen op omgevingskwaliteit binnen de Rijksprogramma's.

Projecten

Team Duurzame Ruimtelijke Kwaliteit

Begin 2020 startte het Team Duurzame Ruimtelijke Kwaliteit, na een bijeenkomst met het ministerie van Binnenlandse Zaken over het verduurzamen van de bestaande gebouwvoorraad en de obstakels die men daarbij ervaart vanuit de lokale beleidspraktijk op het gebied van ruimtelijke kwaliteit, erfgoed en welstand.

Het Team DRK pakt die handschoen op. Er is een plan de campagne gemaakt en in Tim Vredeveld (medewerker van Het Oversticht) een teamleider gevonden. TDRK is geen vrijblijvende praatclub maar wil echt verschil maken voor de hele achterban. Dat kan alleen als de leden zich committeren, verantwoordelijk voelen en minstens voor één activiteit per jaar een actieve rol op zich nemen. Gestart vanuit een verkenning tussen de verhouding van ruimtelijke kwaliteit tot duurzaamheid concludeerde het team al snel dat het begrip 'toekomstwaarde' samenvalt met duurzaamheid, en dat goede ruimtelijke kwaliteit dus niet kan bestaan, als er geen aandacht is voor duurzaamheid. Omdat in de beleidspraktijk van gemeenten het welstands- en erfgoedbeleid niet altijd aansluit op

het beleid voor duurzaamheid is over de relatie tussen die twee door het TDRK een film gemaakt, vooral bedoeld voor gemeenteraadsleden: *Duurzaam, Mooi Nederland*.

Daarnaast besloot het Team regelmatig bijeenkomsten en lunchlezingen te organiseren waarin de lokale adviespraktijk geconfronteerd wordt met aspecten van een duurzame samenleving. De eerste (digitale) lunchlezing vond plaats op 8 december 2022, met als onderwerp 'Natuurinclusief bouwen', waarin door Anneke Coops en Tim Vredeveld beleidsvoorbeelden en praktijken uit Overijssel werden gedeeld.

Verduurzaming van beschermde stadsgezichten

In opdracht van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed inventariseerde de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit in samenwerking met het Team Ruimtelijke Kwaliteit Nederland de meest voorkomende duurzaamheidsmaatregelen in beschermde stadsgezichten. Enerzijds gaat het om opwekken van energie en warmte, bijvoorbeeld door het plaatsen van zonnepanelen en warmtepompen, anderzijds om energiebesparing, zoals het nemen van isolatiemaatregelen. Centraal stond de vraag hoe kwaliteitscommissies over dergelijke maatregelen in deze gebieden oordeelden.

Er is een spanningsveld tussen erfgoedbeleid - behoud van historische panden en stadsgezichten - en duurzaamheidsbeleid van gemeenten. Het oordelen over een beschermd stadsgezicht is nog complexer, omdat het bestemmingsplan zo'n gebied beschermt. Het gaat om ensembles en ruimtelijke complexen in samenhang met stedenbouwkundige en landschappelijke structuren; een ingreep op gebouwniveau moet dus altijd beoordeeld worden op zijn effect op het ensemble en de structuur. Het laat gemeenten relatief veel vrijheid om beleid voor bescherming van het gebied op te stellen.

In het onderzoek zijn, uit een long-list van 41 cases, acht situaties grondiger bestudeerd. Ze liggen in verschillende delen van Nederland en zijn divers van karakter. Adviseurs ruimtelijke kwaliteit blijken regelmatig een cruciale rol te spelen in het proces van vergunningsaanvraag, omdat bij gemeenten de verantwoordelijkheden en de beleidsontwikkeling niet altijd op orde zijn.

Interessant zijn de collectieve duurzaamheidsmaatregelen in beschermde stadsgezichten. Zo is in Oudewater een collectieve plaatsing van zonnepanelen voorzien op de daken van sociale huurwoningen. In Rotterdam zijn op een lagere school met beperkte cultuurhistorische waarde, zonnepanelen geplaatst waar de school zelf én de omliggende appartementen - een beschermd stadsgezicht - gebruik van kunnen maken. Dergelijke afspraken komen echter nog weinig voor.

Tuindorpen

Vanuit de Commissie Ruimtelijke Kwaliteit Amsterdam wordt momenteel gezocht naar een manier om tuindorpen in Noord te verduurzamen en hierbij gelegenheid in te ruimen voor participatie. Het is een uitermate relevante zoektocht, omdat verduurzaming van tuindorpen overal in Nederland aan de orde is. De Amsterdamse commissie streeft niet alleen naar duurzaamheid, maar ook naar schoonheid die aansluit bij de monumentaliteit van de bebouwing. Door bewoners in een vroeg stadium bij het project van verduurzaming te betrekken, ontstaat er vanzelf meer draagvlak en betrokkenheid.

Moeilijk afkeuren

Omdat de nood zo hoog is door de energie- en klimaatcrisis grijpt men inmiddels soms naar onorthodoxe en efficiënte maatregelen, zoals het van buitenaf isoleren van bestaande panden. Daarbij komt dat het als commissie ruimtelijke kwaliteit of beleidsmedewerker bij een gemeente moreel steeds moeilijker wordt om ingrepen af te keuren vanwege de sociaaleconomische werkelijkheid waarin mensen verkeren. Ontwerp- én verbeeldingskracht worden onontbeerlijk voor de inpassing van verduurzamingsmaatregelen, om zo erfgoedaspecten en verduurzaming op innovatieve en kwalitatieve manier te kunnen verbinden.

Overige activiteiten

Lobbyactiviteiten

Een essentiële kerntaak van de Federatie is het bewaken en bevorderen van goede randvoorwaarden, waarbinnen lokale overheden de ruimtelijke kwaliteit kunnen borgen. Lobby dus, voor een nationaal klimaat waarin aandacht voor ruimtelijke kwaliteit vanzelfsprekend is. Dat vraagt om een voortdurende alertheid ten aanzien van nationale wet- en regelgeving die invloed heeft op (het beleidsinstrumentarium voor) ruimtelijke kwaliteit, en om een goed contact met verantwoordelijke politici en ambtenaren.

Energiek Nagele

Op 28 januari 2022 organiseerde de Federatie daarom een werkbezoek met de Groen Links fractie in de Tweede Kamer: in aanwezigheid van onze voorzitter, Leen Verbeek, en met de burgemeester Roger de Groot van Noordoostpolder en de verantwoordelijke wethouder bezochten we het project *Energiek Nagele*, waar Rutger Bergboer namens een bewonersinitiatief vertelde over het unieke experiment voor verduurzaming. 's Zomers wordt water verhit via zonnecollectoren op de daken van woningen, dat wordt opgeslagen in een goed geïsoleerd buffervat onder een plantsoen, zodat er 's winters gratis verwarming is voor de deelnemers aan het experiment. Dit pionieren met nieuwe energie past uitstekend bij Nagele, een cultuurhistorisch uitzonderlijk dorp uit de wederopbouw, ontworpen door Gerrit Rietveld, Aldo van Eyck, Cornelis van Eesteren en Mien Ruys. We bezochten er ook een modelwoning die in het bezit is van monumentenorganisatie Hendrick de Keyser.

Mooi Nederland

Tot veler verrassing presenteerde de gloednieuwe minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Hugo de Jonge, begin 2022 zijn eerste ideeën voor een nieuw programma ‘Mooi Nederland’. Van meet af aan is de Federatie over de ontwikkeling van dit programma geconsulteerd, zowel in breder verband (rondetafelgesprekken) als in één-op-één gesprekken en in correspondentie over de invulling van het programma. In maart formuleerde de Federatie ‘Vijf adviezen voor Mooi Nederland’ in een brief aan De Jonge. ‘Maak het breed’, houd het niet sectoraal, is het eerste advies. En voedt de voortdurende dialoog, omdat niemand weet wanneer ‘Mooi Nederland’ precies bereikt is. Ten derde: neem stelling, maak keuzes, en voer regie, want het marktmechanisme van vraag en aanbod leidt niet tot schoonheid, maar tot verrommeling en ellebogen-planologie. Zorg er, ten vierde, voor dat iedereen mee mag doen: Nederland is van iedereen en als mensen geen actieve rol hebben in de noodzakelijke verandering, dan zullen ze zich ertegen verzetten. En tenslotte: maak van Mooi Nederland een culturele opdracht, zet ontwerpkracht in.

Op het ministerie van BZK, waar het programma is ondergebracht, is in 2022 uit het niets een organisatie gebouwd met een opdracht die zinvol moet passen tussen de Nationale Omgevingsvisie en de uitvoeringsversie daarvan, Novex geheten, en anderzijds het Actieprogramma Ruimtelijk Ontwerp waarin aandacht geschonken wordt aan ontwerpend onderzoek en architectuur.

Monumentaal erfgoed en verduurzaming

Van een heel andere orde is de lobby die de Federatie voerde voor zorgvuldige omgang met het (beschermde) monumentale erfgoed in relatie tot verduurzaming. Daarbij speelt de Europese dimensie een steeds grotere rol. Veel van het nationale beleid op het gebied van verduurzaming van de gebouwde omgeving wordt vanuit Brussel gedictieerd. Bij de implementatie van die regels is niet altijd oog voor de bijzondere positie van monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten. In 2022 werd de verplichting ingevoerd om bij ingrijpende renovatie zonnepanelen en warmtepompen te installeren op en aan het betreffende gebouw. De Federatie heeft samen met anderen, zoals de Federatie Instandhouding Monumenten, aangedrongen op grote zorgvuldigheid en op een handreiking voor gemeenten, waarin de manier waarop deze richtlijn voor grote monumentale gebouwen toegepast kan worden zonder het monument te beschadigen.

Cursussen, seminars en presentaties

Jaarlijks gaf Maurice Bogie (medewerker van het Gelders Genootschap) de cursus “Adviseren over omgevingskwaliteit”. De cursus is gestopt tijdens de coronapandemie. In 2022 is een voorzichtig overleg op gang gekomen met de **ErfgoedAcademie**, om na te gaan of de cursus-activiteiten van de Federatie mogelijk bij deze organisatie ondergebracht kunnen worden. Dat zou de organisatorische kant kunnen verlichten, maar de samenwerking moet wel voor beide partijen een toegevoegde waarde hebben. Er zijn nog geen besluiten genomen.

Het aantal bijdragen aan cursussen en symposia van derden is in 2022 weer toegenomen, na de dip als gevolg van de corona-pandemie. Zo was de Federatie in maart gastheer en hoofd-act van een bijeenkomst van de **Vrije Integralisten in de Ruimtelijke Ordening** VIRO, een gezelschap van gepensioneerde eminente ruimtelijke ordenaars, met een presentatie over de borging van ruimtelijke kwaliteit onder de Omgevingswet. Hetzelfde onderwerp stond centraal in presentaties voor andere doelgroepen: in een

online-cursus Omgevingswet van de **BNA-academie**, eind maart, tijdens een avond in **Boxtel** voor het gemeentebestuur en actieve inwoners in oktober en voor de vastgoedvereniging **VGME** in Haarlemmermeer in november en in dezelfde maand ook tijdens een online-bijeenkomst van de **Federatie Grote Monumentengemeenten FGM**.

Van een andere aard waren de presentaties van Federatie-directeur Flip ten Cate bij een bijeenkomst over 'circulair delven' in Arnhem, waarbij het hergebruik van bestaande bouwmaterialen (van deuren, ramen en fietsenstallingen tot betonnen kanaalplaatvloeren aan toe) centraal stond. Wat doe je dan met een welstandscommissie, die de (her-)plaatsing van de fietsenstalling toejuicht, maar het materiaalgebruik op grond van het bestaande welstandsbeleid niet kan accepteren?

Vergelijkbare vragen roept de wens om veel meer te bouwen met biobased materialen op. Tijdens de **Floriade** hield de Federatie op verzoek van het ministerie van BZK een presentatie over het mogelijke spanningsveld tussen de nieuwe materiaalkeuze en het oude beleid.

Weer heel anders was de bijdrage die de Federatie mocht leveren aan een bijeenkomst die werd georganiseerd door het Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit van Libau en de provincie Groningen. In deze bijeenkomst stond het nieuw ontwikkelde kwaliteitskwadrant centraal, waarmee de promovenda Sandra van Assen en José van Campen een handig referentiekader bieden aan de talloze kwaliteitsinstrumenten waarover overheden beschikken, maar waarvan ze zich vaak niet bewust zijn, en die soms ook tegen elkaar in werken.

New European Bauhaus

Door de Europese Unie is het programma New European Bauhaus gelanceerd, dat zich, in het licht van de grote transitie die op stapel staan als gevolg van klimaatverandering en duurzaamheid, richt op een toekomst die **duurzaam** is (in harmonie met de natuur, de fysieke leefomgeving en de planeet), **inclusief** (in dialoog die verschillen overbruggt tussen culturen, disciplines, *gender* en leeftijd) en een **omgevingskwaliteit** heeft (geïnspireerd door kunst en cultuur, met een ontwerp dat het louter functionele ontstijgt). Deze combinatie leidt, volgens de EU, tot 'schoonheid'.

De Federatie heeft zich aangemeld als 'vriend' van NEB. Vanuit het 'nationaal aanspreekpunt' van het NEB, dat gehuisvest

is bij het College van Rijksadviseurs, worden met enige regelmaat bijeenkomsten georganiseerd voor de Nederlandse partners van het NEB. De Federatie neemt aan die bijeenkomsten, die in 2022 in Rotterdam, Leiden, Brussel en tijdens de Dutch Design Week in Eindhoven werden gehouden, actief deel.

Platform Ontwerp NL

Op de Dag van de Ontwerpkraft, begin juli, presenteerden de organisaties van architecten, stedenbouwkundigen, landschapsarchitecten, ingenieurs en interieurarchitecten samen met de ruimtelijke kwaliteitsadviseurs van FRK en de Vereniging Deltametropool een nieuw samenwerkingsverband: Platform Ontwerp NL.

Door de samenwerking bieden de organisaties zo een makkelijk vindbaar loket waar de provincies - die aan de lat staan voor het integreren van al die urgente transitie - terecht kunnen voor ontwerpend onderzoek, voor de juiste supervisor, een kwaliteitsteam of bijvoorbeeld een

ervenconsulent. Het platform kan een belangrijke rol spelen in het ontsluiten van al verricht ontwerpend onderzoek (de grote onderzoeken Stad van de Toekomst en Regio van de Toekomst liggen nog ergens in de la), en belangrijker nog: het platform kan met goede voorbeelden aandacht vragen voor wat ontwerpkracht vermag. De bundeling van disciplines is een belangrijke eerste stap om de aandacht voor ontwerpkracht te vergroten. Het staat in nauw contact met het programma Mooi Nederland van minister Hugo de Jonge voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, en met diens NOVEX-project voor de uitvoering van de Nationale Omgevingsvisie.

NVTL voorzitter Ben Kuipers presenteert op de Dag van de Ontwerpkracht het Platform Ontwerp NL aan minister Hugo de Jonge (VRO) en overhandigt hem daarbij de eerste Bokaal van de Ontwerpkracht.

3 Strategische samenwerking

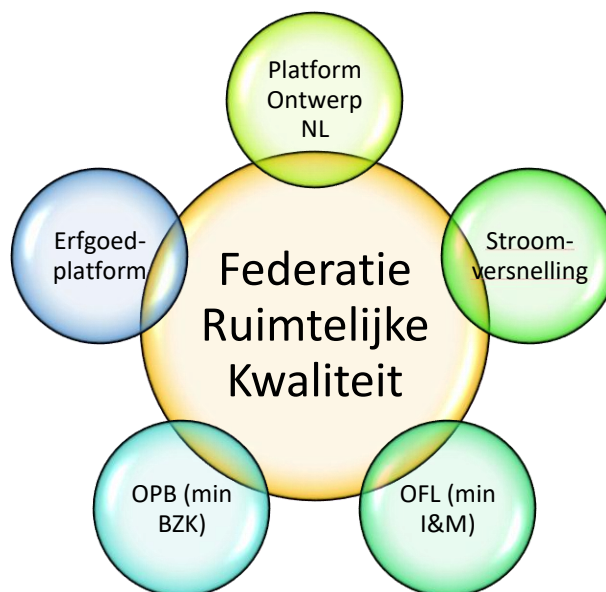
Geformaliseerde samenwerking

De Federatie Ruimtelijke Kwaliteit werkt op tal van manieren samen met een groot aantal maatschappelijke organisaties en overheden. Het netwerk van de Federatie is groot, en dat blijkt uit talloze ad hoc contacten en optredens van Federatie medewerkers bij hele verschillende bijeenkomsten. Maar er zijn ook meer geformaliseerde samenwerkingsverbanden. De Federatie is al sinds jaar en dag lid van het Overlegplatform Bouwregelgeving (OPB), waarin maatschappelijke organisaties overleggen met het ministerie over actualisatie van de regels voor bouwwerken, in toenemende mate vooral in relatie tot energie, duurzaamheid en biodiversiteit. Dit lidmaatschap betreft een formele benoeming van de Federatie door de minister van BZK, er zijn ongeveer twintig partijen deelnemer in het OPB. Minder formeel is het lidmaatschap van het Overlegplatform Fysieke Leefomgeving van het ministerie van I&M. In principe kan iedere maatschappelijke organisatie die daarvoor belangstelling heeft, zich daarbij aansluiten: het gaat om vele honderden leden. Het OFL agendeert belangrijke maatschappelijke onderwerpen (de toekomst van de Noordzee, bijvoorbeeld) vormt werkgroepen op die thema's en komt vervolgens met een rapport – het is een methode om vorm te geven aan participatie.

Enige jaren geleden heeft de Federatie een formele samenwerkingsovereenkomst getekend met de organisatie Stroomversnelling over de verduurzaming van bestaande gebouwen door isolatie en het opwekken van duurzame energie (zonnepanelen, warmtepompen). Door tal van oorzaken loopt het proces van Stroomversnelling niet zo hard als aanvankelijk werd verwacht, en de samenwerkingsafspraken met de Federatie (in een vroeg stadium afstemmen welke maatregelen voor welk gebied, gezien de ruimtelijke kwaliteit, geëigend kunnen zijn) komen mede daardoor niet goed van de grond.

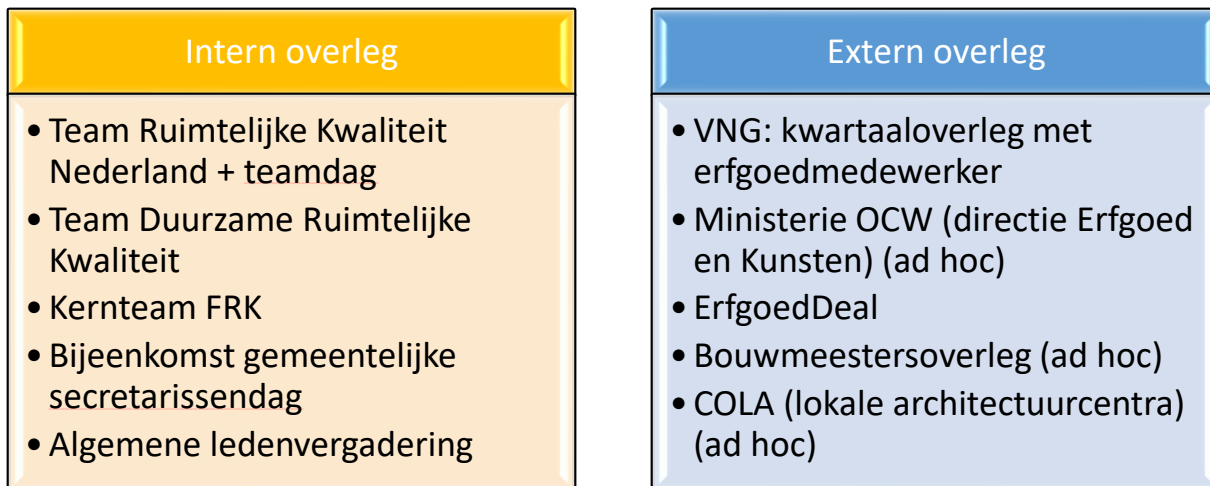
Voorts is de Federatie lid van het Erfgoedplatform. Het betreft een betaald lidmaatschap waarin een groot aantal partijen uit de erfgoedwereld elkaar met regelmaat ontmoeten: van Heemschut via de Federatie Instandhouding Monumenten tot de Museumvereniging en Dutch Culture. Initiatiefnemer is Kunsten '92. In het Erfgoedplatform worden lobbyactiviteiten besproken, bijvoorbeeld met betrekking tot de (nasleep van de) coronapandemie die voor de exploitatie van monumenten met een publieksfunctie en voor musea grote gevolgen heeft gehad. Het Erfgoedplatform geeft voorafgaand aan de verkiezingen steeds een pamflet uit waarin de actuele wensen vanuit de sector worden verwoord. Verder wordt door het platform de jaarlijkse BNG-bank Erfgoedprijs uitgereikt aan een gemeente.

De laatste formele samenwerking betreft Platform Ontwerp NL. Op 6 juli 2022, tijdens de Dag van de Ontwerpkracht, hebben de brancheverenigingen van ontwerpers (BNA, BNSP, NVTL, BNI, NLIingenieurs) samen met de Vereniging Deltametropool en de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit hun krachten gebundeld in Platform Ontwerp NL. Doel van het platform is het promoten van ontwerpend onderzoek en om de toegang tot ontwerpkracht voor overheden en opdrachtgevers te vergroten en vergemakkelijken. De Federatie heeft een inhoudelijke en financiële bijdrage geleverd aan de oprichting van het Platform Ontwerp NL en is als deelnemer nauw betrokken bij de verdere ontwikkeling ervan.

Overlegstructuur

De Federatie voert geregeld overleg over beleidsontwikkelingen en strategie. Intern betreft het een frequent overleg met de zeven regionale organisaties voor ruimtelijke kwaliteit onder de naam Team Ruimtelijke Kwaliteit Nederland, daarnaast met het Team Duurzame Ruimtelijke Kwaliteit en minder frequent met de overige leden en brainstorm met het Kernteam. Extern wordt er geregeld bijgepraat met de VNG en met het ministerie van OCW. De Federatie is lid van een klankbordgroep van de ErfgoedDeal bij de RCE, terwijl de Federatie ook aanschuift bij het jaarlijkse bouwmeestersoverleg dat georganiseerd wordt door het College van Rijksadviseurs en Architectuur Lokaal en bij het COLA-overleg van lokale architectuurcentra.

Allianties en vaste samenwerkingspartners

De Federatie heeft een innige band met een aantal vaste samenwerkingspartners. Ten eerste gaat het om een onderling lidmaatschap: FRK is lid van de BNSP, van de NVTL en van de Vereniging Bouw- en Woningtoezicht Nederland, en vice versa zijn zij lid van de Federatie.

De afgelopen jaren is ook een hechte band tot stand gebracht met de Vereniging Deltametropool rond de gezamenlijke organisatie van het programma Bouwcultuur. En als vereniging van lokale kwaliteitsadviseurs zijn we nauw verbonden met onze collega's van het College van Rijksadviseurs.

4 Ontwikkelingen in beleid en organisatie

Herstel na de coronapandemie

Tijdens de coronapandemie hebben veel vergaderingen van adviescommissies voor ruimtelijke kwaliteit digitaal plaatsgevonden. Net als overal in de samenleving is dat online-overleg niet meer weg te denken uit de dagelijkse praktijk. Waar mogelijk wordt er digitaal vergaderd, waar wenselijk en/of nodig vindt het overleg fysiek plaats. Online is inderdaad meer sprake van overleg en efficiëntie, fysiek gaat het daadwerkelijk om het ontmoeten, het bevragen op de geleverde inspanningen voor kwaliteit en een onderling begrip.

De Federatie staat op iets grotere afstand van de adviespraktijk dan onze leden. De inhaalslag en grote werkdruk die in 2022 ontstond bij het behandelen van aanvragen voor omgevingsvergunningen hebben voor het werk van de Federatie zelf geen grote gevolgen gehad, maar voor de leden van de Federatie des te meer. Eén van de grote punten van zorg is hoe vacatures bij de organisaties en in de commissies vervuld kunnen worden met goed gekwalificeerde medewerkers. Het aantal vergunningaanvragen zwakte aan het eind van het jaar af, mogelijk vanwege de stikstof-crisis die met name gevolgen heeft voor de bouwsector.

Algemene Ledenvergadering in Amersfoort

Op 8 juni 2022 hield de Federatie zijn 91^e Algemene Ledenvergadering in het bijzondere gebouw 'Stad van Cahen' in de binnenstad van Amersfoort. Na de huishoudelijke vergadering werd een inleiding verzorgd door emeritus-hoogleraar stedenbouw Frits Palmboom over de ruimtelijke kwaliteitseisen die men zou moeten stellen aan fabrieksmatige woningbouw. Met enkele heldere schetsjes en zeer inzichtelijke observaties concludeert Palmboom dat seriematige bouw voor de ruimtelijke kwaliteit helemaal geen probleem is, zolang het bouwconcept maar 'vervoegbaar' is: een knik in een

gevelwand, een opbouw op een straathoek, geen blinde kopgevel, maar 'de hoek om' denken en de mogelijkheid om op ooghoogte en op de hoogste etage iets afwijkends te doen. Er volgde een discussie in aanwezigheid van onder andere directeur Olga Görts van het Netwerk Conceptueel Bouwen, Maarten Georgius van corporatie-koepel Aedes en Jolijn Valk, de voorzitter van branchevereniging BNA.

Na afloop van de ledenvergadering volgde een excursie van het hele gezelschap in een bus langs een aantal recent opgeleverde projecten van fabrieksmatige woningbouw, georganiseerd door Marjet Rutten van Gideon Consult.

Voor de Federatie was deze bijeenkomst de aftrap van een samenwerkingsproject met het College van Rijksadviseurs, waarin de noties die Frits Palmboom heeft neergelegd de basis vormen voor een grondiger onderzoek naar de randvoorwaarden voor ruimtelijke kwaliteit bij fabrieksmatige woningbouw. Adviseur Vibeke Gieskes heeft in het najaar van 2020 in gesprekken met het CRa en het ministerie van Binnenlandse Zaken het project voorbereid, dat in 2023 van start is gegaan.

Team Ruimtelijke Kwaliteit Nederland (TRKN)

In het Team Ruimtelijke Kwaliteit Nederland ontmoeten de directeuren van de zeven regionale organisaties voor ruimtelijke kwaliteit elkaar, in aanwezigheid van de directeur en (soms) een beleidsmedewerker van de Federatie. De bijeenkomsten zijn enerzijds belangrijk voor de koers en de activiteiten van de Federatiemedewerkers, anderzijds zijn ze voor de TRKN-directeuren een manier om invulling te geven aan hun alliantie en om op de hoogte te blijven van ontwikkelingen in wet- en regelgeving. In 2022 vonden de bijeenkomsten afwisselend online en fysiek plaats, soms op locatie bij de Federatie.

De jaarlijkse traditie om gezamenlijk een tweedaagse vergadering te houden waarop de waan van de dag terzijde geschoven kan worden in het belang van lange termijnontwikkelingen, werd in 2022 opgepakt door MooiSticht en georganiseerd in Oudewater. Centraal stond daarbij een presentatie van het project 'Landschappen van verlangen', waarin MooiSticht samenwerkt met architectuurcentrum Aorta uit Utrecht en de provinciaal adviseur ruimtelijke kwaliteit Paul Roncken, aan de vormgeving van energielandschappen.

Deze 'groot TRKN' bijeenkomst werd voorafgegaan door de jaarlijkse teamdag, die eveneens een traditie aan het worden is: de medewerkers van de leden van het TRKN treffen elkaar in een programma van kennisdeling, ontmoeting en ontspanning. MooiSticht had een zeiltocht over de randmeren georganiseerd vanuit Bunschoten/Spakenburg en een bezoek aan een voormalige fabriek die op aanstekelijke manier in kantoor is getransformeerd.

Kernteam

Ook in 2022 hebben medewerkers van de Federatie overleg gevoerd met het kernteam dat in 2018 is ingesteld. Het kernteam, dat bedoeld is om van tijd tot tijd te reflecteren op de koers van de Federatie en op maatschappelijke ontwikkelingen waar de Federatie een rol in kan spelen, bestaat uit Jos van den Hende (bureau Spoorbouwmeester), Rienke Groot (bureau Rijksbouwmeester), Marc Reiniers (MH3 Architecten), Bart Krol (adviseur gebiedsontwikkeling en governance), Vibeke Gieskes en Flip ten Cate (Federatie Ruimtelijke Kwaliteit).

Erfgoed en ruimtelijke kwaliteit

Van een vergelijkbare orde en schaal zijn de gesprekken die medewerkers van de Federatie voeren over de manier waarop de beleidsvelden van erfgoed en ruimtelijke kwaliteit in het beleid van de rijksoverheid vorm krijgt. Al eerder is gesignaleerd dat 'omgevingskwaliteit' weliswaar als doel is verankerd in de Omgevingswet en als Nationaal Belang in de Nationale Omgevingsvisie, en met het programma Mooi Nederland heeft het onderwerp in Hugo de Jonge een ambassadeur van het hoogste niveau. Dat neemt niet weg dat de verankering van het begrip in de beleids- en vergunningpraktijk nog heel lastig is.

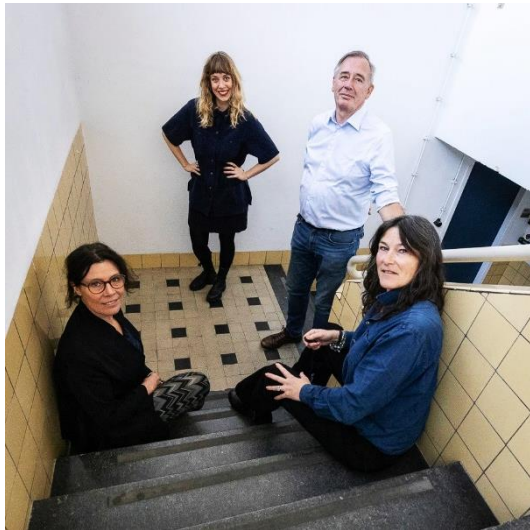
Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft de Federatie betrokken bij een zoektocht naar de manier waarop ruimtelijke kwaliteit gemonitord zou kunnen worden en hoe de inspanningen op dit gebied dus een rol kunnen spelen in de Novi-monitor, waarin ook bijvoorbeeld de kwaliteit van het oppervlaktewater of de luchtkwaliteit aan de orde is. Onderzoeker Joost Tennekens van het PBL heeft in 2022 enkele bijeenkomsten georganiseerd met rijksambtenaren en met de Federatie om tot een nadere afbakening van de meetbaarheid van ruimtelijke kwaliteit te komen.

Ook het langetermijnbeleid op het gebied van erfgoed staat op de agenda. In het najaar verscheen de periodieke beleidsdoorlichting voor het erfgoed, waarin enerzijds het nog immer schrijnende gebrek aan ambtelijke capaciteit bij gemeenten en provincies voor de erfgoedzorg aan de orde wordt

gesteld, maar anderzijds ook de positie van erfgoed in het licht van de grote transitie. Het ministerie van OCW en de Rijksdienst Cultureel Erfgoed betrekken de Federatie actief bij de conclusies en de ontwikkeling van het nieuwe erfgoedbeleid.

Personeel

In 2022 is de Federatie energiek op zoek gegaan naar een nieuwe senior beleidsmedewerker. Tot veler verrassing leverde de sollicitatieprocedure geen fulltime senior medewerker op, maar een parttime junior beleidsadviseur, Julia Dorenbos, die haar sporen verdiend heeft in de erfgoed-sector, en een parttime senior-adviseur, Vibeke Gieskes, die naast haar werk voor de Federatie ook

verbonden is en blijft aan de Academie van Bouwkunst in Amsterdam en de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag. Met bureaumanager Christi Wijnen vormt de Federatie hiermee een compleet team. Met de komst van deze beide medewerkers zet de Federatie een verdere stap in de groei die in het meerjarenplan 'Actueler dan ooit' is voorzien. Daarbij is ervan uitgegaan dat vanuit de vaste contributie inkomsten maximaal 2,3 fte gefinancierd kan worden, terwijl aanvullende formatie uit projectbijdragen kan worden betaald. Deze plotselinge uitbreiding met twee extra krachten vraagt een herschikking in de organisatie en helderheid in de manier van werken. De Federatie heeft in maart met steun van HR-bureau IJsselkern een

middag besteed aan de herschikking van taken en afspraken.

Jammer genoeg werd Julia Dorenbos na enkele maanden flink ziek, zodat zij vanaf september maar zeer beperkt inzetbaar was. De andere medewerkers hebben zo goed en zo kwaad als dat ging het gat gevuld; een voorgenomen project over de kwaliteit van transformatorstations is noodgedwongen blijven liggen.

Nieuwsbrief

Viermaal per jaar verschijnt de nieuwsbrief van de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit, feitelijk een digitaal magazine met interviews, commentaren, artikelen, berichten en aankondigingen. De belangstelling voor de nieuwsbrief groeit, van 350 abonnees in 2015 naar ruim 1300 abonnees eind 2022. Hoogtepunten dit jaar: een reportage over de verduurzaming in het bijzondere erfgoed van Nagele, een weerlegging van de gedachte dat de Omgevingswet het speelveld van welstand zou verkleinen, een stuk over de wederopstanding van lokale architectuurcentra, een interview met Jessica Hammarlund, de stadsbouwmeester van Enschede, een commentaar over het verlies van monumenten als de zeespiegel stijgt, het kwaliteitskwadrant van Van Campen en Van Assen en een interview met de jonge landschapsarchitect Lieke Jildou de Jong. Naast natuurlijk de rubrieken over jurisprudentie, de In Memoria, goede ontwerpqualiteit en fraaie leestips. De redactie van de nieuwsbrief, waarvan in 2022 de zestigste editie verscheen, ligt al vanaf het begin in handen van Marijke Bovens, die ook alle interviews maakt en vele redactionele artikelen schrijft.

Websites en Socials

De Federatie houdt enkele websites in de lucht. De site-activiteit wordt gemeten met Google Analytics. Verreweg de meest actieve site is www.ruimtelijkekwaliteit.nl, maar daarnaast beheert de Federatie www.mooizon.nl (met tips voor het zorgvuldig plaatsen van zonnepanelen op bestaande daken) en www.mooiwaarts.nl (met aandacht voor het programma Mooiwaarts, over de relatie tussen ruimtelijke kwaliteit en de Omgevingswet). Daarnaast beheert de Federatie, namens het (IM)pact-netwerk, de site www.nationaledialoogbouwcultuur.nl. In 2022 is op deze laatste drie sites vanuit de Federatie geen activiteit geweest.

Website www.mooizon.nl wordt gemiddeld ca. 25 keer per dag bezocht, in totaal dus ongeveer 10.000 keer. Website www.mooiwaarts.nl is veel minder vaak gevonden. Deze site werd 1280 keer bezocht, gemiddeld 3,5 keer per dag.

De centrale Federatie-site, www.ruimtelijkekwaliteit.nl is veel populairder. Deze site werd 38.000 keer bezocht, gemiddeld ruim 100 keer per dag. Toch is er sprake van een neerwaartse trend: in 2020 waren er 60.000 pageviews, in 2021 nog 40.000. Net als in de vorige jaren vallen de piekmomenten samen met het verschijnen van de nieuwsbrief van de Federatie: vanuit de nieuwsbrief, die in de e-mailbox wordt ontvangen, klikt men door naar de nieuwsartikelen die op de website staan. In december werd de site na het verschijnen van de nieuwsbrief twee dagen achtereen ongeveer 500 keer bezocht.

Natuurlijk zien de website-bezoekers in de eerste plaats de homepage. Vervolgens blijkt men vooral geïnteresseerd in praktische en toepasbare informatie: de pagina met vacatures wordt vaak geopend, maar ook die met informatie over welstand en ruimtelijke kwaliteit, met de gang van zaken rond bezwaar en beroep bij welstandsadviesing en informatie over excessen en wanstaltigheid. Pas op de tweede plaats volgt actuele informatie: nieuwsberichten, informatie over activiteiten en dergelijke. Interviews en commentaren uit de nieuwsbrieven worden veel gelezen, vaker dan inhoudelijke berichten en rubrieken. Een uitzondering is het bericht over het Kwaliteitskwadrant dat Sandra van Assen en José van Campen hebben ontwikkeld, in nieuwsbrief nr. 61.

Op Twitter is de vereniging sinds december 2020 actief onder het adres [@FRKactueel](https://twitter.com/FRKactueel). Al langer twitert Flip ten Cate onder het alias [@mooiwaarts](https://twitter.com/mooiwaarts) over de borging van ruimtelijke kwaliteit en de Omgevingswet. Dat Twitter account had eind 2021 bijna 1000 volgers. Ook op LinkedIn heeft de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit sinds enige tijd een eigen pagina die zich in een groeiende belangstelling mag verheugen.

5 Bestuur en commissies per ultimo 2022

Bestuur

Bart Buijs, directeur Het Oversticht, penningmeester
Brechtje Pronk, secretaris Commissie Welstand en Monumenten Rotterdam, secretaris
Leen Verbeek, Commissaris van de Koning Flevoland, voorzitter
Flip ten Cate, directeur Federatie Ruimtelijke Kwaliteit (deelnemer, geen lid)

SAMENSTELLING PROJECTTEAMS EN COMMISSIES

Kernteam Inspiratiecollege

Jos van den Hende – Bureau Spoorbouwmeester,
Rienke Groot – College van rijksadviseurs,
Marc Reniers – architect M3H
Bart Krol – adviseur fysieke leefomgeving
Flip ten Cate – FRK
Vibeke Gieskes - FRK
Christi Wijnen - secretaris

Programma Mooiwaarts

Leen Verbeek (voorzitter, Commissaris van de Koning in de provincie Flevoland)
José van Campen (projectleider, planoloog, Woord&Plaats)
Jef Mühren (begeleiding, directeur Mooi Noord-Holland)
Flip ten Cate (begeleiding, directeur Federatie Ruimtelijke Kwaliteit)

Programmateam Nationale Dialoog Bouwcultuur

Flip ten Cate (initiatiefnemer, deelnemer (IM)pact-netwerk)
Paul Gerretsen (initiatiefnemer, Vereniging Deltametropool, deelnemer (IM)pact-netwerk)
Dorien de Voogt (secretariaat, Het Verknopbureau)
Vibeke Gieskes (FRK)

(IM)pact Netwerk

Olof van der Gaag (Nederlandse Vereniging voor Duurzame Energie)
Jelle Hannema (Vitens)
Job Roos (Braaksma en Roos Architecten – VAWR)
Jan Janse (bestuurslid NVTL - Staatsbosbeheer)
Stefan Bödecker (voorzitter BNSP)
Ellen Masselink (Getting to We – Bouwend Nederland)
Desirée Uitzetter (BPD – Neprom)
Koos Seerden (Rho Adviseurs – VNO/NCW)
Hein de Haan (wethouder Leeuwarden)
Jeroen van Erp (Fabrique, TU Delft, Kunsten '92)
Francesco Veenstra (Rijksbouwmeester)
Silvo Thijssen (Staatsbosbeheer)
Christianne Matthijssen (ministerie OCW)
Ronald Rietveld (RAAAF kunstenaars)
Gerrit Jan van Herwaarden (Landschappen.nl)
Ingrid Jansen (Stimuland)
David van Zelm van Eldik (ministerie BZK – NOVI, Mooi Nederland)
Leendert van Bree (VVM milieukundigen)

Paul Gerretsen (Vereniging Deltametropool)
Flip ten Cate (Federatie Ruimtelijke Kwaliteit)
Karel Loeff (Erfgoedvereniging Heemschut, Europa Nostra)

Team Duurzame Ruimtelijke Kwaliteit

Tim Vredeveld (Het Oversticht)
Michiel Enderman (Rotterdam)
Aditi Kho (Gelders Genootschap)
Madelinde Roelofs (Gelders Genootschap)
Martin van Bleek (Gelders Genootschap)
Bart Buijs (Het Oversticht)
Tim Willems-Kruize (Libau)
Jef Mühren (MOOI Noord-Holland)
Rosanne Bruinsma (MOOI Noord-Holland)
Vincent Kievit (MooiSticht)
Ilse Rijnveld (Delft en Federatie Grote Monumentengemeenten)
Flip ten Cate (FRK)
Christi Wijnen (FRK)
Vibeke Gieskes (FRK)

project Stroomversnelling - ruimtelijke kwaliteitsteam

Leen van Dijke – namens organisatie Stroomversnelling
Flip ten Cate – namens Federatie Ruimtelijke Kwaliteit
Regionale ‘stroomversnellers’ ruimtelijke kwaliteit:
Groningen en Drenthe (Libau) - Victor Akkerman
Friesland (Hûs en Hiem) – Johan de Vries
Overijssel en Flevoland (Het Oversticht) – vacature
Gelderland en enkele gemeenten in Noord-Brabant (Gelders Genootschap) - Madelinde Roelofs
Utrecht (MooiSticht) – Peter van Deelen
Zuid-Holland, Zeeland en enkele Brabantse gemeenten (Dorp, Stad en Land) – Sander van Venetië
Noord-Holland (Mooi Noord-Holland) – Kees van Hoek
Gemeenten die rechtstreeks bij FRK zijn aangesloten – Flip ten Cate

Projectteam verduurzaming beschermde stadsgezichten

Vibeke Gieskes (Federatie Ruimtelijke Kwaliteit)
Rosanne Bruinsma (Mooi Noord-Holland, projectleider)
Tim Vredeveld (Het Oversticht)
Romy Schuit (Mooi Noord-Holland)
José van Campen (adviseur vanuit FRK)
Flip ten Cate (opdrachtnemer)

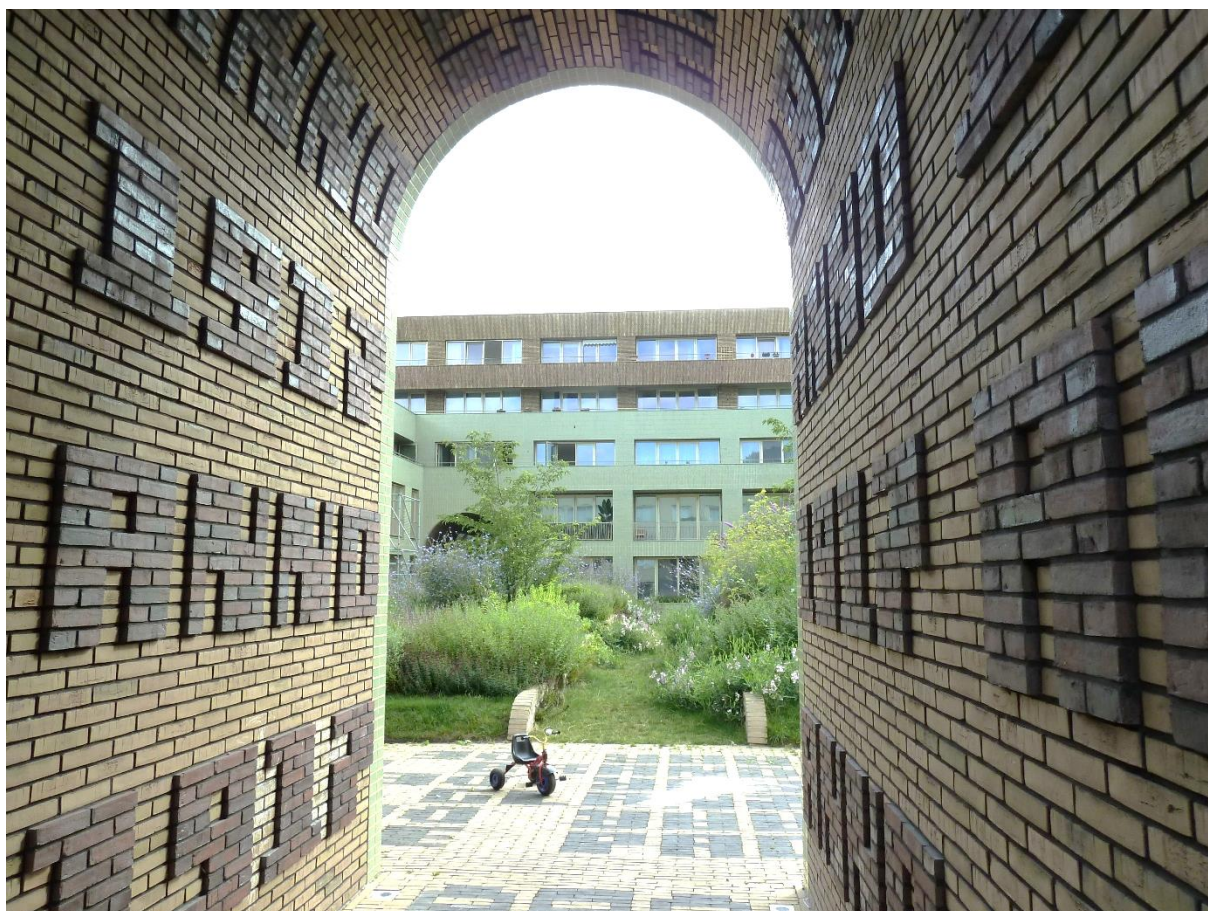

6 2022 in cijfers (verkorte jaarrekening)

Staat van baten en lasten	werkelijk		begroting	
	2022	2022	2023	2021
	€	€	€	€
Opbrengsten				
Contributies	301.965	300.000	318.000	301.117
Inkomsten programma's	128.505	215.000	100.000	80.000
Projecten en overige opbrengsten	109.807	40.000	103.000	32.490
	2.606	5.000	2.500	
Som der opbrengsten	<u>542.946</u>	<u>560.000</u>	<u>523.500</u>	<u>413.607</u>
Kosten				
Uitgaven programma's en projecten	116.491	185.000	102.000	64.756
uitgaven projecten	134.892	35.000	88.250	
Personeelskosten	228.312	250.000	238.000	259.588
Afschrijvingen				
Materiële vaste activa	1.929	1.500	2.000	1.928
Overige bedrijfskosten				
Algemene bedrijfslasten	36.915	40.000	40.000	47.113
Huisvestingskosten	22.391	21.000	26.000	24.577
Bestuurskosten	551	4.000	1.000	44
Algemene activiteitenlasten	23.561	22.000	26.250	17.272
Bijdragen in externe projecten	0			0
Onvoorzien		1.500	0	
Totale kosten	<u>565.042</u>	<u>560.000</u>	<u>523.500</u>	<u>415.278</u>
Bijzondere baten en lasten	-	-	-	-
Bedrijfsresultaat	-22.096	0	0	-1.671
Intrest	0	0	0	0
Exploitatieresultaat	<u>-22.096</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>-1.671</u>
Verdeling exploitatieresultaat				
Mutatie algemene reserve	-22.096	0	0	-1.671
Mutaties bestemmingsreserves	0			0

Balans na verwerking exploitatieresultaat

	<u>31 december 2022</u>	<u>31 december 2021</u>
Vaste activa		
Boekwaarde materiële vaste activa	5.504	5.867
Vlottende activa		
Vorderingen	58.456	58.304
Liquide middelen	195.894	207.278
Som der activa	<u>259.854</u>	<u>271.449</u>
Schulden		
Kortlopende schulden	55.119	44.618
Eigen vermogen		
Algemene reserve	194.735	216.831
Bestemmingsreserve kwaliteitskader	<u>10.000</u>	<u>10.000</u>
Som der passiva	<u>259.854</u>	<u>271.449</u>

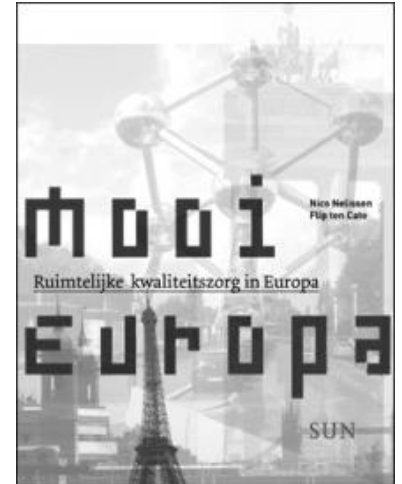
7 Uitgaven Federatie Ruimtelijke Kwaliteit

MOETEN HIER NIET ALLEEN DE UITGAVEN VAN 2022?

- Vibeke Gieskes et al: *Nieuwe energie voor beschermde gezichten. Inventarisatie adviespraktijk verduurzaming stedelijke beschermde gezichten*. Amersfoort, Federatie Ruimtelijke Kwaliteit, 2022
- Federal Office of Culture, Swiss Federation: *Davos Kwaliteitssysteem – Naar een hoogwaardige bouwcultuur*. Vertaling Federatie Ruimtelijke Kwaliteit, 2022
- Team Duurzame Ruimtelijke Kwaliteit: *Duurzaam, Mooi Nederland*. Een film waarin de relatie tussen duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit centraal staat. Amersfoort, 2022
- Angeli Poulssen: *FRK – het gezaghebbende kennisplatform*. Communicatieplan. Fresh Future, Haarlem, 2021
- Flip ten Cate: *Omgevingskwaliteit – investeren in een beter Nederland*. Input voor het regeerakkoord. Federatie Ruimtelijke Kwaliteit, 2021
- Joost Zonneveld et al: *Advies IJsselmeer Inspiratieteam; deel 1 eindadvies; deel 2 rapport en verantwoording*. Amersfoort, Federatie Ruimtelijke Kwaliteit, 2021
- Marijke Bovens, Flip ten Cate, Marleen Stikker, Leen Verbeek: *Het Nieuwe Nederland*, publicatie t.g.v. de Nationale Dialoog Bouwcultuur. Uitg. Stichting Publicaties Ruimtelijke Kwaliteit, 2020
- Jan Wabeke et al: *Verkenning Ruimtelijke Kwaliteit Bedrijventerreinen*. Amsterdam, Federatie Ruimtelijke Kwaliteit, 2020.
- José van Campen en Wim Mulder: *Handreiking Adviesstelsel voor Omgevingskwaliteit*. Amsterdam, Amersfoort, Den Haag: FRK, RCE en VNG, 2020
- *Landingsplaats voor de Omgevingswet*, uitgave van LSA bewoners. De Ruimtemaker, Landelijke Vereniging van Kleine Kernen, Federatie Ruimtelijke Kwaliteit, januari 2020.
- José van Campen en Wim Mulder: *Wettelijk kader voor ruimtelijke kwaliteitsadvisering onder de Omgevingswet*. Amsterdam, Federatie Ruimtelijke Kwaliteit, oktober 2019
- Flip ten Cate en Bas Schout: *De Flitsende Stad; digitale buitenreclame en ruimtelijke kwaliteit – Leidraad voor gemeentelijk beleid*. Amsterdam, Federatie Ruimtelijke Kwaliteit, mei 2019
- Federatie Ruimtelijke Kwaliteit & Stroomversnelling: *Handreiking energietransitie en ruimtelijke kwaliteit*, Amsterdam, 2017
- José van Campen e.a.: *Schetsboek voor een Omgevingsplan Op Kwaliteit*, Mooiwaarts, Amsterdam 2017
- 'MooiZon', brochure en website met tips voor het zorgvuldig plaatsen van standaard zonnepanelen op bestaande daken. Amsterdam, Federatie Ruimtelijke Kwaliteit: 2016
- 'Esthetische inpassing zonnepanelen', Utrecht, W/E Adviseurs, 2015, in opdracht van Federatie Ruimtelijke Kwaliteit en RVO

- Jasper de Haan: *Een dek is geen dak, ruimtelijke kwaliteit en drijvende bouwwerken; aanbevelingen voor gemeenten en andere overheden*, Amsterdam, Federatie ruimtelijke Kwaliteit, 2015
- Flip ten Cate, Eisse Kalk: *Inwonersparticipatie bij Omgevingskwaliteit*, Amsterdam, 2015
- *De Aantrekkelijke Snelwegomgeving*, Amsterdam, mei 2013.
- Gert-Jan van Leeuwen en Flip ten Cate: *Handreiking Kanbepaling*, Amsterdam, december 2012
- *'Mooiwaarts. Pleidooi voor een waardevolle leefomgeving'*, Amsterdam november 2012
- Federatie Welstand: *Omgevingsvergunning van rechtswege. Quick scan*. Amsterdam, 28-4-2011
- Flip ten Cate, *'Vergunningvrij bouwen en ruimtelijke kwaliteit'*, Amsterdam, december 2010.
- Bezwaar en beroep bij welstandsadvies, vierde herziene druk, 2010.
- Nico Nelissen en Flip ten Cate, *'Mooi Europa – Ruimtelijke kwaliteitszorg in Europa'*, uitg. SUN en Federatie Welstand, Amsterdam, 2009
- *'Gebiedskwaliteit rond infrastructuur'*, met bijdragen van Hugo Priemus, Friso de Zeeuw/Henk Lichter, Jeroen den Uyl, Flip ten Cate, Jan Wabeke en David van Zelm van Eldik, Federatie Welstand, Amsterdam, 2009.
- *'WelstandTransparant'*, folder, Federatie Welstand, Amsterdam, april 2009.
- *'Handreiking Gemeentelijke Monumentencommissies'*, een uitgave van de Vereniging Nederlandse Gemeenten in samenwerking met Federatie Welstand en Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Den Haag/Amsterdam/Amersfoort, september 2009.
- *'Welstand langs wegen – Handreiking voor lokaal beleid'*, Federatie Welstand en Architectenwerk Twan Jütte stedenbouw en architectuur, Amsterdam/Delft, maart 2009.
- F. ten Cate, *'Kwaliteitszorg en deregulering; een spagaat in het Haagse debat over welstandscommissies'*, overdruk uit het jaarverslag Federatie Welstand 2007, Amsterdam, 2008.
- *'10 uitgangspunten voor het omgaan met monumenten'*, Werkgroep Monumentenpublicaties/Federatie Welstand, Amsterdam, november 2008. (Uitverkocht)
- *'Zorg voor Kwaliteit - Welstandsbeleid'*, themabijlage Nieuwe Hollandse Waterlinie, Amsterdam, december 2007.
- *'Welstand in ontwikkeling - 75 jaar Federatie Welstand'*, uitgave ter gelegenheid van het 75-jarig jubileum in samenwerking met Bouwfonds MAB, mei 2006.

8 Bureau

(per ultimo 2022)

Flip ten Cate, directeur

Christi Wijnen, bureaumanager

Vibeke Gieskes, senior beleidsadviseur

Julia Dorenbos, beleidsadviseur

Secretariaat

Federatie Ruimtelijke Kwaliteit

Oude Fabrikstraat 1

3812 NR Amersfoort

Telefoon: 033 – 303 98 20

E-mail: info@ruimtelijkekwaliteit.nl

Websites: www.ruimtelijkekwaliteit.nl, www.mooiwaarts.nl, www.mooizon.nl,
www.nationaledialoogbouwcultuur.nl

Twitter: @mooiwaarts en @FRKActueel

LinkedIn: <https://nl.linkedin.com/company/federatieruimtelijkekwaliteit>

IBAN NL45INGB 0000 333 666 t.n.v. Federatie Ruimtelijke Kwaliteit, Amersfoort
KvK 40.40.96.50

